

6. Особенности психического развития детей 6 – 7 – летнего возраста. /Под ред. Д.Б. Эльконина, А.Л. Венгера; Науч. – исслед. ин – т. общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1988. – 136с. – (Педагогическая наука – реформе школы).

REFERENCES

1. Bozhovych, L.I. (1968). *Lychnost i ie formyrovanye v detskom vozraste. [psykholoicheskie issledovaniya]*. Moskva: «Prosveshchenye» [in Russian].
2. Kravtsov, G.G., Kravtsova E.E. (1987). *Shestyetnyi rebenok. Psykholoicheskaia gotovnost k shkole. [Novoe v zhizny, nauke, tekhnike. Ser. Pedagogika i psykholohiya №5]*. Moskva: «Znanye» [in Russian].
3. Kulachkyvska S.Y. Ladyvir S.O. *Ya – doshkilnyk (vikovi ta indyvidualni aspekty psykhnichnoho rozvytku)*. (1996). Kyiv: «Nora – Print». [Ukrayina].
4. Kolominskiy Y.L. *Chelovek: psykholohiia (1986)*. [Knyha dlya uchashchyhsia starshykh klassov. Moskva: «Prosveshchenye» [in Russian].
5. Mukhyna V.S. *Psykholohia doshkolnika*. [Uchebnoe posobie dlia studentov ped. Institutov I uchashchyhsia ped. Uchylischch. Pod red. Venher L.A. Moskva: «Prosveshchenye» [in Russian].
6. D.B. Elkonyn, A.L. Venher. (Eds.). (1988). *Osobennosti psyhicheskoho razvitya detey 6 – 7 – letneho vozrasta. [Nauchno issledovatel'skiy institut obshchey s pedagogicheskoy psykholohii APN SSSR]*. (Pedagogicheskaya nauka – reforme shkoly). Moskva: «Pedagogika» [in Russian].

УДК 159.922.27:37.017.7, 316.74

БАТЬКІВСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СТРУКТУРИ ФЕНОМЕНУ БАТЬКІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Федорчук О. І.,

молодший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

В статті проаналізовано поняття батьківської відповідальності, її місце у сучасній психологічній науці та роль у структурі феномену батьківської культури. Визначені складові та характерні особливості батьківської відповідальності, а також фактори, що впливають на процес її розвитку. Зроблено висновки, що батьківська відповідальність є головним показником рівня батьківської культури молодих родин зокрема та відображенням майбутнього нашого суспільства вцілому. Поставлені завдання по узагальненню світового досвіду та пошуку ефективних шляхів становлення батьківської відповідальності.

Ключові слова: батьківська відповідальність, моральний вибір, ціннісні орієнтації, особистісна свобода, феномен батьківської культури, сім'я.

Е.И. ФЕДОРЧУК. РОДИТЕЛЬСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТРУКТУРЫ ФЕНОМЕНА РОДИТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье проанализированы понятия родительской ответственности, ее место в современной психологической науке и роль в структуре феномена родительской культуры. Определены составляющие и характерные особенности родительской ответственности, а также факторы, влияющие на процесс ее развития. Сделаны выводы, что родительская ответственность является главным показателем уровня родительской культуры молодых семей в частности и отражением будущего нашего общества в целом. Поставлены задачи по обобщению мирового опыта и поиска эффективных путей становления родительской ответственности.

Ключевые слова: родительская ответственность, нравственный выбор, ценностные ориентации, личностная свобода, феномен родительской культуры, семья.

HELEN FEDORCHUK. PARENTAL RESPONSIBILITY AS AN IMPORTANT PART OF THE STRUCTURE OF THE PHENOMENON OF PARENTAL CULTURE

The article analyzes the concept of parental responsibility, its place in modern psychological science and its role in the structure of the of parental culture phenomenon. Determined the components and features of parental responsibility, as well as factors that influence on the process of its development. It is concluded that parental responsibility is the main indicator of the level of the parent culture of young families in particular, and a reflection of the future of our society as a whole it posed. The tasks on the generalization of the world experience and the search of effective ways of formation of parental responsibility.

Keywords: parental responsibility, moral choices, values, personal freedom, the phenomenon of parental culture, family.

Постановка проблеми. Основними критеріями морального та духовного розвитку особистості завжди були і залишаються свобода та відповідальність. Людина доти не зможе досягнути власної незалежності, доки не навчиться відчувати власну відповідальність за все, що відбувається з нею. "Відповідальність передбачає необхідність збереження індивідуальної своєрідності, нетотожності кожного життєвого світу, зрозумілого і незрозумілого, схожого на власний і зовсім протилежного, приємного й такого, що викликає антипатію" [1]. С. Рубінштейн

зазначав, що відповідальність є втіленням істинного, найглибшого, принципового ставлення до життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду психологічного аналізу відповідальність – це "результат інтеграції всіх психічних функцій особистості: суб'єктивного сприймання навколишнього світу, оцінки власних особистісних ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку, волі" [2, 19]. В своїх дослідженнях К. Мудзибасєв виділив основні характеристики відповідальності: точність, обов'язковість, пунктуальність, чесність, справедливість, готовність відповідати за наслідки власних дій, принциповість, здатність до емпатії, чуйність до чужого болю і радості, а також наполегливість, старанність, витримка та сміливість. К. Роджерс вважав, що відповідальність є основною ознакою сформованої особистості.

На думку Е. Фромма, бути відповідальним – це значить бути вільним і водночас бути готовим відповісти [3, 124]. Ряд зарубіжних вчених, зокрема Л. Колберг, Дж. Лавінджер, Т. Ліксона, зазначають, що саме внутрішня відповідальність є головним фактором що дає можливість визначити рівень моральної зрілості особистості загалом.

Виклад основного матеріалу статті. Моральний аспект відповідальності розглядався в роботах багатьох вчених (У. Малахова, Ж.П. Сартра, Х. Хекхаузена, Л. Кольберга, Ж. Піаже). Ж. Піаже визначив відповідальність як один з особистісних аспектів морального розвитку, стверджуючи, що формування відповідальності прямує від об'єктивного до суб'єктивного в результаті співпраці. Найбільш при цьому є задіяною когнітивна сфера. За Л. Колбергом, моральна свідомість розвивається в процесі активної творчої взаємодії індивіда з навколишнім середовищем [9]. Говорячи про відповідальність як моральне почуття, у своїй праці "Протагор" відомий філософ Платон наполягає на думці щодо необхідності його прищеплення людині шляхом навчання, як необхідною умовою отримання знань та формування моральності як найвищої добродетності [11].

Суть принципу моральності як складової основи батьківської відповідальності полягає в тому, що при здійсненні морального вибору особистість не може керуватись впливом обставин, незручностями чи певними труднощами.

Відповідальність, будучи об'ємним поняттям за своєю суттю і призначенням, охоплює всі сфери життя. Тому при визначенні відповідальності враховуються доповнюючі один одного чинники: об'єктивний (розум) та суб'єктивний (почуття). Г. Йонас виокремив найбільш поширені типи відповідальності, а саме: природна та штучна (договірна); горизонтальна та вертикальна; легальна та моральна; відповідальність «за» та «перед». Яскравим прикладом природної відповідальності може бути батьківська відповідальність, оскільки виникає природним шляхом, є

безперечною, постійною та незалежною від попередньої згоди [5]. Батьківська відповідальність зазначається як окремий тип відповідальності, що поєднує в собі практично всі існуючі види та прояви відповідальності і є першоосновою будь-яких проявів відповідальності. Батьківській відповідальності притаманні саме ті якості і властивості, які дуже точно передають суть самого поняття «відповідальність». В структуру батьківської відповідальності входять такі важливі елементи, як всеосяжність, безперервність та майбутнє. Ці складові дають можливість для повного розкриття змісту батьківської відповідальності і разом з тим проводять чітку паралель між поняттями батьківської та політичної відповідальності.

Ці дві відповідальності є всеосяжними, так як під їхнім патронатом знаходяться усі потреби та інтереси об'єктів їхньої відповідальності. Дитина є предметом повної відповідальності батьків, починаючи від фізичного розвитку до духовного розвитку, виховання та освіти, основною метою якої є можливе щасливе буття дитини. Всеосяжність гармонійно поєднує у процесі виховання питання приватної та суспільної сфер буття. Виховання розкриває перед дитиною світ, що виходить за межі родинного кола. Вивчаючи та засвоюючи норми та правила, суспільні цінності, дитина стає членом великої спільноти – громадянином. Виховати громадянина – є метою виховання та питанням батьківської відповідальності. Держава несе відповідальність за виховання дітей, здійснюючи свою політику у сфері виховання за допомогою різних закладів та установ державної компетенції: контролювати процес виховання з можливістю прямого втручання (не виконання батьками своїх обов'язків, захист дітей від батьків). Відбувається процес переходу від одного виду відповідальності до іншого, при цьому відбуваються зміни в середині кожного виду [5, с. 158–159]. У ракурсі двох аспектів осмислює відповідальність Платон: громадянин – відповідальний перед державою, а держава – перед громадянином. Людина відповідальна перед державою, що являє собою космос, в якому панує добро честь – справедливість, існування якої уможливується шляхом виховання у громадян почуття відповідальності [10].

Ще однією характерною особливістю батьківської відповідальності, на якій зосереджує особливу увагу Г. Йонас, є безперервність. Діти ростуть і процес відповідальності має бути безперервним. Батьківська відповідальність – це процес безперервний, всеосяжний з чітко окресленою проекцією на майбутнє: наявність елементу передбачення.

Основа відповідальності взагалі та батьківської відповідальності зокрема має стати фундаментом ціннісних орієнтацій майбутнього, особистими життєвими принципами для кожного. Досягти цього можна лише через формування

вимогливості до самого себе та самовідповідальності. Від цього буде залежати свідомий вибір поведінки, світосприйняття та світоглядні позиції.

Е. Фромм співвідносить відповідальність з гуманістичними цінностями, як повага, свобода, любов та турбота, відносячи її до категорії свободи. Відповідальність та свобода знаходяться у позиції співвідношення один до одного. Свобода без відповідальності приводить до некерованих дій та вчинків, "відповідальність, позбавлена свободи, перетворюється у засіб пригнічення особистості, тобто, фактично, стає невротичною відповідальністю" [6, 51]. Особистість є вільною тоді, коли її поведінку визначають особистісні етичні та духовні виміри, що не корегуються власними почуттями, спадковістю, обставинами та впливами оточення. Особистісна свобода передбачає обов'язкове долучення до вищих життєвих цінностей (честь, справедливість, добро, любов та ін.). Психологічно вільна особистість здатна свідомо користуватись власними фізичними та психічними можливостями для реалізації поставлених життєвих цілей, ефективно здійснюючи саморегулювання власної життєдіяльності [7].

У дослідженнях І.Д. Бега відповідальність виступає як особистісна якість, в основі якої лежить усвідомлений особистістю загальнозначущий обов'язок, визнання людиною себе як частини суспільства, її власні моральні принципи та переконання. Відповідальність особистості передбачає наявність осмислено сформованих моральної та духовної основ.

Як зазначив у своєму дослідженні М.В. Савчин, свобода – це здатність особистості взяти на себе відповідальність за власну долю, свобода слухати власну совість і вирішувати власну долю. Розвиток особистісної свободи тісно пов'язаний з духовністю, моральністю та відповідальністю. Психологічно вільна особистість це особистість з характерним для неї поєднанням турботи про рідних людей з стремлінням допомагати всім нужденним та з ясним баченням свого покликання та відповідальності.

Виклад основного матеріалу статті. Питання відповідальності в психології висвітлюється в різних ракурсах, та найбільш яскраво і гостро проявляється у сфері сімейних відносин. Проблема батьківської відповідальності сьогодні є однією з основних у центрі наукових досліджень та дискусій.

Благополуччя та якість життя особистості залежить від того, наскільки вона самореалізувалась у сімейній сфері: створила родину, опанувала роль батька чи матері. Існує роками сформована думка про чіткий розподіл ролей батька та матері, між чоловіком та жінкою у сім'ї. Як зазначає Т.В. Говорун, саме рольова структура є характерною особливістю сучасної сім'ї [4].

В структурі феномену батьківства батьківська відповідальність є одним із важливіших компонентів, що є дуальним за своєю природою (відповідальність як перед самим собою, так і перед соціумом) та має три складові: когнітивну, емоційну та поведінкову. Фактори, які впливають на процес розвитку батьківської відповідальності розподілені на певних рівнях: макрорівень – рівень суспільства, мезорівень – рівень батьківської родини, мікрорівень – рівень власної сім'ї та рівень конкретної особистості.

Зміни, які зараз відбуваються в суспільстві створюють досить неоднозначні умови для розвитку сучасної сім'ї. Суспільство робить важливі кроки до вирішення проблем сім'ї, розробляючи та реалізуючи комплексні цільові програми, направлені на зміцнення та підвищення ролі сім'ї у вихованні підростаючого покоління. Як результат – трансформується розуміння сучасними батьками самого поняття батьківської відповідальності: відповідальність за матеріальне благополуччя дітей усвідомлено наповнюється відповідальністю за емоційний комфорт та психологічне здоров'я дитини.

Т.В. Говорун зазначає, що у громадській думці утвердився чіткий розподіл сімейних ролей між чоловіком і жінкою: жінки опікують, доглядають, виховують, а чоловіки заробляють, утверджуються професійно, керують [5]. Рольова структура є однією з найважливіших характеристик сучасної сім'ї, що відображає те, які обов'язки виконує кожний з подружжя, наскільки жорстко вони пов'язані зі статтю, яким ступенем вони визначаються волею і бажаннями партнерів, а яким традиціями та іншими зовнішніми факторами.

Для функціонування батьківської відповідальності важливе значення мають моральні основи свідомості які впливають на сприйняття особистістю дійсність і себе в ній. Складовими моральної основи виступають моральна самооцінка, ідеали і ціннісні орієнтації, моральні принципи та норми, звички, почуття та переживання. " Розвиток свідомості й самосвідомості є неминучою умовою становлення людини як соціальної істоти..." – зазначив Г.С. Костюк [8].

Реалії сьогодення гостро піднімають питання виховання відповідальності особистості, батьківської відповідальності зокрема. Проблемі виховання відповідальності було приділено достатньо уваги (К.А. Альбуханова-Славська, В.С. Мухіна, А.Є. Разумов).

Видатний психолог і педагог В.О. Сухомлинський вважав, що дитина – це дзеркало сім'ї, в якому відбивається духовний світ батька та матері. Головним завданням у сфері виховання людини є виховання майбутніх батьків. У своїй роботі "Батьківська педагогіка" В.О. Сухомлинський наголошує на важливості підготовки молоді до сімейного життя, на необхідності цілеспрямованої підготовки до

"відповідальної громадської місії", піднімає проблеми готовності майбутніх батьків до "відповідальної соціальної ролі – виховання дітей". Моральна підготовка до створення сім'ї на основі справжнього кохання і дружби є тою делікатною і важливою гранню всебічного розвитку особистості, яка переплела в собі глибоко особисте і громадське. "Ми надаємо винятково великого значення тому, щоб наші вихованці були людьми високої культури бажань. У цій сфері виховання ми вбачаємо становлення морального благородства майбутніх батьків і матерів" [12]. Педагог вважав, що виховання хороших майбутніх батьків, а значить хороших чоловіків та дружин – один з найважливіших напрямків роботи школи, це піклування школи про особисте щастя людини. Дівчинка, яка з молоком матері увібрала в себе розуміння того, що кохання – це відповідальність, буде завжди вимогливою до добра та нетерпимою до зла, приниження гідності та обману. Ця вимогливість зароджує незламне почуття відповідальності кожного члена сім'ї за благо та долю іншої людини.

Відомий психолог і педагог Шалва Амонашвілі сказав: "Істинне виховання Дитини – у вихованні себе самих." Мудрість виховання наших дітей дається нам від народження. Воно зберігається у нашому серці. Осягнути його можна лише за допомогою батьківського почуття. Якщо в нас це почуття пробуджується, то додаткова педагогічна просвіта лише примножить нашу мудрість. Як пробудити в собі батьківське почуття? Ми повинні хотіти мати Дитину. Мріяти про неї. Таке наше щире прагнення до материнства та батьківства і є шлях до пробудження батьківського почуття. Ми повинні хотіти дитину не для особистих благ, а для неї самої, щоб світ отримав через нас Шляхетну Людину [13].

Проблемам виховання майбутніх батьків, молодих сімей, формування батьківської культури присвячені роботи вітчизняних вчених Т.Ф. Алексєєнко, О.В. Безпалько, А.Й. Капська, В.Г. Поставий та інші.

Згідно досліджень О.Ю. Хартман, батьківська відповідальність є однією із складових моральної свідомості особистості, яка передбачає піклування з боку батьків про якісне виховання та розвиток своїх дітей, їхнє утримання. Відповідно до структурних компонентів в своєму дисертаційному дослідженні вчена назвала основні якості зрілої особистості, які є складовими феномену батьківської відповідальності а також окреслила структуру психолого-педагогічної компетентності особистості. Так, структуру психолого-педагогічної компетентності складають: готовність стати батьками (почуття материнства та батьківства); уявлення батьків про мету, завдання, зміст та засоби виховання; розуміння своєї ролі в житті дитини; базові знання з педагогіки та психології; інтерес до справ

дитини (усвідомлення цінності спільної діяльності, участі у справах дитини); усвідомлення впливу власних дій на розвиток і виховання дитини та ін.

Важливим компонентом державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази а також імплементація норм міжнародного права. Сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних договорів у сфері права. Питання батьківської відповідальності чітко прописане в основних нормативно-правових актах, зокрема в Конвенції ООН про права дитини, Конституції України. Основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини є Конвенція ООН про права дитини, що була ратифікована Україною 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року.

Статті 5-11 документу визначають перелік прав на життя, ім'я, громадянство, право знати своїх батьків, право на піклування батьків, права та обов'язки батьків по відношенню до дітей. У Статті 5 зазначається, що "держави-учасниці поважають відповідальність, права та обов'язки батьків..., що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати використанням дитиною визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвивається". Статті 18-27 визначають обов'язки держави щодо допомоги батькам і опікунам, а саме:

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної й однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько(ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

У Конституції України проблеми батьківства зазначені наступним чином:

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Сімейний кодекс України є головним законом України який чітко визначив особисті немайнові та майнові права і обов'язки батьків та підстави їх виникнення: спільно піклуватися про побудову сімейних відносин на почуттях взаємної любові, поваги, дружби та взаємодопомоги, відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній (Стаття 55); батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини: зобов'язані піклуватися про фізичний, духовний та моральний розвиток дитини, зобов'язані поважати дитину, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати до самостійного життя (Стаття 150): право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю (Стаття 152); здійснення батьками своїх прав та обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності (Стаття 155); питання виховання дитини вирішується батьками спільно (Стаття 157).

Висновки. Батьківська відповідальність є головним показником рівня батьківської культури молодих родин зокрема та відображенням майбутнього нашого суспільства вцілому. Проблеми сьогодення ставлять перед нами нові завдання по узагальненню світового досвіду та пошуку ефективних шляхів становлення батьківської відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сартр Ж.П. Стена: Избранные произведения / Ж.П. Сартр. – М.: Политгиздат, 1992. – 480 с.
2. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – Л.: Наука, 1983. – 240 с.
3. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М.: Республика, 1990.
4. Говорун Т.В. Гендерна психологія / Т.В. Говорун., О.М. Кікінеджи. – К.: Академія, 2004.
5. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас. – К.: Лібрі, 2001. – 400 с.

6. Савчин М.В. Психологія відповідальної поведінки / М.В. Савчин. – І-Ф.: Місто НВ, 2008. – 275 с.
7. Альбуханова-Славская К.А. Стратегія життя / К.А. Альбуханова-Славская. – М.: Мисль, 1991. – 299 с.
8. Костюк Г.С. Розвиток і виховання// Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М.Проколієнко . – К.: Рад.шк., 1989. – С.79-98.
9. Борцова М.В. Фактори становлення початкових форм відповідальності особистості: теоретичний аспект:[монографія] / М.В.Борцова. – Славянськ-на-Кубані, 2007. – 125 с.
10. Платон. Государство / Платон; [пер. с древнегреч. А.Н.Егунов] // Платон. Сочинения: в 3 т. – М.: Мисль, 1998 – с.385 – 716.
11. Гришук В.К. Соціальна відповідальність: навчальний посібник/ В.К. Гришук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 152 с.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К.:Рад.шк., 1976. – том 1.
13. Шалва Амонашвили Баллада о воспитании/ Шалва Амонашвили. – М.: Изд.Дом Шалвы Амонашвили, 2007. – 189 с.
14. Піроженко Т.О. Виховуємо дитину – зростаємо як батьки: навчально-методичний посібник / Т.О.Піроженко, О.Ю.Хартман. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 168 с.
15. Хартман, Олена Юріївна Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Хартман Олена Юріївна ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. - Х., 2010. - 20 с. : табл., рис.
16. Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К. : Юрінком, 1996. - 80 с.
17. Конвенція ООН про права дитини [Текст]. - К. : АТ "Вид-во "Столиця", 1997. - 32 с. - (Бібліотека з питань прав дитини)

REFERENCES

1. Sartr Zh.P. (1992) *Stena: Izbrannye proizvedenija [Wall: Selected Works]*. Moskva: Politizdat [in Russian].
2. Muzdybaev K. (1983) *Psihologija otvetstvennosti [Responsibility psychology]*. Leningrad: Nauka [in Russian].

3. Fromm Je. (1990) *Psihoanaliz i jetika [Psychoanalysis and Ethics]*. Moskva: Respublika [in Russian].
4. Hovorun T.V., Kikinedzhi O.M. (2004) *Henderna psykholohiia [Gender psihologiya]* Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
5. Yonas H. (2001) *Pryntsyv vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii [The principle of responsibility. In search of ethics for technological civilization]* Kyiv: Libri [in Ukrainian]
6. Savchyn M.V. (2008) *Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky [Psychology of responsible behavior]* Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].
7. Al'buhanova-Slavskaja K.A. (1991) *Strategija zhizni [Life strategy]*. Moskva: Mysl' [in Russian].
8. Kostiuk H.S. (1989) Rozvytok i vykhovannia [Development and education] // *Navchalno-vykhovnyi protsess i psykhični rozvytok osobystosti / Za red. L.M. Prokoliienko – The educational process of mental and personality development / Ed. L.M. Prokoliienko. – Kyiv: Rad. shkola. [in Ukrainian]*.
9. Borcova M.V. (2007) *Faktory stanovlenija nachal'nyh form otvetstvennosti lichnosti: teoreticheskij aspekt [monografija] [Factors of formation of initial forms of personal responsibility: theoretical aspect: [monograph]]* Борцова М.В. Факторы становления начальных форм ответственности личности: теоретический аспект: [монография] / М.В.Борцова. – Slavjansk-na-Kubani [in Russian].
10. Platon. (1998) *Gosudarstvo [per. s drevnegrech. A.N. Egunov] Sochinenija: v 3 t [State [translation from Greek A.N.Egunov] Works: in 3 volumes]* Moskva: Mysl' [in Russian].
11. Hryshchuk V.K. (2012) *Sotsialna vidpovidalnist: navchalnyi posibnyk [Social responsibility: a tutorial]*. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
12. Sukhomlynskyi V.O. (1976) *Vybrani tvory v p'iaty tomakh. Tom 1 [Selected works in five volumes. volume 1]*. – Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
13. Shalva Amonashvili (2007) *Ballada o vospitanii [Ballad of education]*. Moskva: Izd.Dom Shalvy Amonashvili [in Russian].
14. Pirozhenko T.O. (2014) *Vihovuiemo ditinu – zrostaemo jak batki: navchalno-metodichnij posibnik [Raising a child - grow as parents: Methodical handbook]* Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].

15. Khartman Olena Yuriivna (2010) *Psykholohichni chynnyky stanovlennia vidpovidalnosti batkiv za rozvytok dytyny doshkilnoho viku [Psychological factors of parental responsibility for the child development preschool]* Kharkiv: Kharkivskyyi nats. un-t im. V.N. Karazina [in Ukrainian].

16. *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]* (1996) Kyiv: Yurinkom [in Ukrainian].

17. *Konventsiiia OON pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child]*. (1997) Kyiv: AT "Vyd-vo "Stolytsia"

УДК 159.922.6 : 316.752

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Філенко Є.Ф.

практичний психолог ДНЗ «Зірочка», м. Обухів

В статті розглядаються особливості формування ціннісних орієнтацій людини на протязі життя, що допомагає зрозуміти шляхи актуалізації ціннісних орієнтацій педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Викладено результати дослідження ціннісних орієнтацій педагогічних працівників ДНЗ «Зірочка» м. Обухів.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, «поле цінностей» педагогічних працівників, навчання дорослих.

Филенко Е.Ф. АКТУАЛИЗАЦИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье рассматриваются особенности формирования ценностных ориентаций человека на протяжении жизни, что помогает понять пути актуализации ценностных ориентаций педагогических работников дошкольных образовательных учреждений. Изложены результаты исследования ценностных ориентаций педагогических работников ДОУ «Звездочка» г. Обухов.

Ключевые слова: ценностные ориентации, «поле ценностей» педагогических работников, обучение взрослых.

Eugene Philenko. UPDATING VALUE ORIENTATIONS OF TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS